

سازمان جهانی بهداشت WHO سلامت را رفاه کامل جسمی، روانی و اجتماعی می داند. برخورداری از بیشترین معیار قابل دسترسی سلامت یکی از حقوق اساسی همه انسانها می باشد. بر این اساس شهرداری تهران به عنوان مدیر شهر که تامین سلامت اماکن عمومی را عهده دار می باشد در نظر دارد توجه ویژه ای را نسبت به وضعیت فیزیکی مساجد شهر تهران به لحاظ ایمنی و بهداشتی مبذول نماید. با این فرض که از وقوع تکرار حوادث ناگواری همچون حادثه مسجد ارگ جلوگیری نماید.

رعایت ضوابطی چون جایگاه و ساختمان مسجد، بهداشت صحن و شبستان ها، بهداشت وضوخانه، بهداشت توالی ها، بهداشت آب آشامیدنی و بهداشت آبدارخانه جهت حفظ و ارتقاء سطح سلامت نمازگزاران ضروری است. بدین منظور شهرداری تهران تلاش نموده است تا با بکارگیری بهترین صاحب نظران حوزه سلامت به مسائل مهم روز در این حوزه پرداخته و برای سلامت بسترسازی نماید. یکی از اولویت ها در این زمینه نیز ارتقای سطح بهداشت و ایمنی و استاندارد سازی مساجد است. جهت نیل به این امر لازم است سیاست هایی طراحی شود که ضمن شناسایی و اولویت بندی مشکلات و معضلات بهداشتی، زیست محیطی، اجتماعی و فرهنگی موجود در مساجد، به راهبردها، اصول و برنامه های موثر جهت کاستن از آنها دست یابد.

اهداف طرح :

هدف: حفظ و ارتقاء سطح سلامت، ایمنی و زیبایی مساجد شهر تهران .

اهداف فرعی :

۱. شناسایی و الویت بندی مشکلات و معضلات بهداشتی، زیست محیطی، اجتماعی، فرهنگی موجود در مساجد.
۲. شناسایی و تجزیه و تحلیل علل بروز مشکلات بهداشتی و زیست محیطی، اجتماعی، فرهنگی موجود در مساجد .
۳. ارائه راهکارهای مناسب علمی و عملی جهت کاهش و حل معضلات موجود در مساجد.
۴. ارائه اطلاعات، ارتقاء دانش بهداشتی و آموزش مهارتهای روانی و اجتماعی به نمازگزاران.
۵. شناساندن اهمیت و نقش مساجد در حیات اجتماعی و حفظ و ارتقاء سلامتی شهروندان.

۶. احیاء و تقویت نقش مساجد به عنوان اصلی ترین پایگاه حفظ ارزشهای والای اسلامی چون پاکیزگی.
۷. افزایش رضایت عمومی و زمینه ایجاد عوامل جذب نمازگزاران به ویژه جوانان و نوجوانان با ارتقاء سطح بهداشت مساجد.
۸. شناسایی سازمانها، مراکز، نهادها و توجه به پتانسیل های موجود در جامعه در راستای پیشبرد برنامه های بهداشت مساجد.
۹. حساس سازی و جلب توجه بیشتر نمازگزاران به مسائل مربوط به سلامت جسمی، روانی، اجتماعی، معنوی و تشویق و ترغیب شهروندان در بنا، تعمیر، نگهداری و پاکیزگی مساجد.
۱۰. حساس سازی مدیران، سیاستگذاران و برنامه ریزان کلیدی کشور در زمینه ضرورت ایجاد و توسعه نظام بهداشت و ایمنی مساجد.
۱۱. فرهنگ سازی عمومی و جلب مشارکت شهروندان جهت پاکیزگی مساجد.
۱۲. مردمی کردن آموزش از طریق جلب مشارکت آنان در برنامه ریزی و اجرا و ایجاد روحیه تعاون و همکاری میان ساکنین هر محله و جلب مشارکت افراد کلیدی محلی و مورد اعتماد.
۱۳. ارائه خدمات در دسترس به موقع، کافی و جامع بهداشتی به عنوان مرکز حضور فراگیر مردمی.
۱۴. حفظ حرمت و قداست و تکریم و رعایت شأن مساجد.
۱۵. مرمت و زیباسازی مساجد با هدف حفظ اصالت معماری ایرانی - اسلامی.
۱۶. شناسایی و به کارگیری خیرین در اجرای طرح های مربوط به سلامت مساجد.
۱۷. الگو سازی مناسب و ارزشمند از مساجد ایران و معرفی آن به کشورهای اسلامی.

اقدامات پیشین:

یکی از مسائلی که همواره مساجد با آن مواجه بوده اند، عدم پاسخگویی یک دستگاه معین نسبت به فعالیت های مسجد است. مردم نمی دانند که اگر بخواهند در مسجد محل خودشان فعالیتی را آغاز کنند باید از چه ارگانی مجوز بگیرند و یا آنکه چه مرجعی این اختیار را دارد که آنها را از انجام فعالیتشان نهی کند.

از آنجا که واحدهای مختلفی در امور و فعالیتهای مساجد مشارکت دارند از ائمه جماعات تا هیات امنای مساجد، کانون های فرهنگی هنری مساجد کشور، نیروی مقاومت بسیج، مرکز رسیدگی به امور مساجد، سازمان تبلیغات، سازمان اوقاف و... همواره یک ناهماهنگی فرهنگی، مذهبی و گاه ساخت و ساز احساس می گردد.

مساجد پایگاههای مردمی هستند که به لحاظ بافت فکری و مذهبی که در ایران وجود دارد، پیوسته توسط مردم و

بعضاً دولتمردان بوجود آمده و به عنوان پایگاههای دینی و مذهبی مورد بهره برداری قرار گرفته اند. شهرداری تهران نیز با آگاهی از این مطلب سالهاست که کنار دیگر سازمانها و ارگانهای متولی، برنامه کمک به مساجد را در سرلوحه کاری خود قرار داده و برنامه های اجرایی متعددی را در قالب طرحهای مختلف منجمله طرح شورای سلامت، طرح جهادی ۱۳۷، برپایی نمایشگاه عطر سیب و ... به منصفه ظهور درآورده است. پاره ای از کمکهای اهدایی شهرداری تهران به مساجد شامل موارد ذیل می باشد:

۱. ارائه تسهیلات برای مرمت و نگهداری و احداث مساجد
  ۲. اهداء کمکهای نقدی و غیرنقدی دوره ای و سالانه به مساجد
  ۳. اهداء کمکهای نقدی و غیرنقدی جهت برگزاری مراسم اعیاد مذهبی، عزاداری، ماه مبارک رمضان و..
  ۴. تجهیز مساجد به کپسول های اطفای حریق
  ۵. ایزوگام پشت بام مساجد
  ۶. تامین وسایل گرمایشی و سرمایشی مساجد (بخاری، کولر)
  ۷. کاشیکاری گنبد و گلدسته های مساجد
  ۸. شستشوی دوره ای فرش های مساجد
- گذشت زمان مدیریت کلان شهرداری تهران را به این نکته واقف گردانیده که متأسفانه علیرغم کمکهای اعطایی اکثر مساجد شهر تهران فاقد استانداردهای لازم ایمنی و بهداشتی بوده و غالباً در برابر حوادث غیرمترقبه طبیعی و غیرطبیعی آسیب پذیر می باشند.
- به این جهت طرح خادمین سلامت مساجد که با هدف حفظ و ارتقای سطح بهداشت، ایمنی و زیبایی (استانداردسازی) مساجد شهر تهران به رشته تحریر درآمده است.

روش اجرا:

۱. برقراری ارتباط فی ما بین معاونت های اجتماعی و فرهنگی مناطق ۲۲گانه شهرداری تهران با ائمه جماعات و هیئت امنای مساجد تحت پوشش منطقه به منظور تبیین طرح و تعیین و معرفی فردی به عنوان خادم سلامت مسجد با شرایط اعلام شده در آیین نامه.
۲. برگزاری جلسات توجیهی و آموزشی توسط معاونت های اجتماعی و فرهنگی مناطق با همکاری اداره کل سلامت، برای خادمین سلامت مساجد
۳. برقراری ارتباط دائم و مستمر فی ما بین خادمین سلامت و معاونت های امور اجتماعی و فرهنگی مناطق

۴. بررسی چک لیست مشکلات و معضلات ایمنی و بهداشتی مساجد به منظور تعیین اولویت کاری و رفع و بهسازی آنها

۵. ارائه خدمات به مسجد از طریق شهرداری منطقه، حسب اولویتهای تعیین گردیده از طریق جمع بندی اطلاعات مندرج در فرم های چک لیست

وظایف اداره کل سلامت:

۱. تهیه و ارسال طرح و دستورالعمل اجرایی
۲. تهیه و ایجاد بانک آماری از تعداد مساجد و خادمین سلامت کلیه مناطق ۲۲ گانه به انضمام اطلاعاتی در خصوص سطح سواد، جنسیت و سن آنها
۳. تهیه فرم معرفی خادم سلامت مسجد و توزیع آن در بین کلیه مناطق ۲۲ گانه
۴. تهیه فرم بازدید مساجد (چک لیست) و توزیع آن در بین کلیه مناطق ۲۲ گانه
۵. بررسی گزارشات ارسالی از سوی مناطق جهت جمع بندی و ارائه گزارش به معاونت محترم اجتماعی و فرهنگی
۶. بررسی عملکرد مناطق در ارتباط با چگونگی روند اجرای طرح خادمین سلامت مساجد
۷. تامین اعتبارات لازم جهت اجرای بهینه طرح و تخصیص آن به تفکیک مناطق حسب شرایط موجود
۸. برگزاری جلسات هم اندیشی با کلیه دست اندرکاران طرح در مناطق و نواحی
۹. بازدید دوره ای از مناطق به منظور کسب آگاهی از چگونگی روند اجرای طرح در آنها و رفع موانع و اشکالات پیش رو

۱۰. تهیه و اعلام عناوین سرفصل های دوره های آموزشی خادمین سلامت مساجد به مناطق ۲۲ گانه

وظایف معاونت اجتماعی و فرهنگی منطقه:

۱. شناسایی مساجد فعال (برگزاری دایم نماز جماعت، برگزاری مراسم اعیاد و سوگواری های مذهبی) در منطقه به منظور اجرای طرح در آنها
۲. برقراری ارتباط حضوری با هیات امنا و روحانیت مساجد منطقه به منظور توجیه طرح و جلب همکاری آنها جهت اجرا
۳. توزیع فرم های معرفی خادمین سلامت در مساجد منطقه و جمع آوری آنها به منظور جمع بندی و ارائه گزارش به اداره کل سلامت (معرفی خادمین سلامت مساجد منطقه)
۴. توزیع فرم های چک لیست در بین کلیه خادمین سلامت مساجد منطقه به منظور دستیابی هر چه دقیق تر از

مشکلات موجود در آنها

۵. جمع آوری و چک لیست ها و تجزیه و تحلیل آنها به منظور تعیین اولویت ها
۶. تهیه و ارائه گزارش به شهردار منطقه در خصوص مشکلات موجود مساجد منطقه و انجام پیگیریهای لازم جهت تسریع در رفع آنها
۷. برگزاری دوره های آموزشی جهت خادمین سلامت منطقه مطابق با عناوین و سرفصل های اعلام شده از سوی اداره کل سلامت
۸. برگزاری کلاسهای آموزشی، مشاوره ای برای نمازگزاران در مسجد با هماهنگی خادم سلامت مسجد
۹. ارتباط مستمر با خادم سلامت مسجد به منظور ارزیابی از امر بهداشت و ایمنی مسجد
۱۰. انجام برنامه ریزی جهت تشویق آن دسته از خادمین سلامت مساجد منطقه که با جدیت در اجرای طرح فعالیت داشته اند.

وظایف خادم سلامت مسجد محله :

۱. ارتباط دائم و مستمر یا مدیر سلامت منطقه جهت دریافت نقطه نظرات و دستورالعمل های اجرایی.
۲. شرکت فعالانه در جلسات و کارگاههای آموزشی خانه سلامت محله .
۳. اجرای دقیق دستورالعمل بهداشت و ایمنی مساجد .
۴. تلاش در رفع نواقص موجود
۵. نظارت بر فعالیت خادم و نمازگزاران مسجد در خصوص رعایت بهداشت و سلامت فردی و محیطی مسجد.
۶. ارائه آموزشهای لازم بهداشتی و ایمنی به نمازگزاران مسجد از طریق بروشور ، پمفلت و نصب اعلامیه در مسجد و کلاسهای آموزشی سلامت و سایر روشهای تبلیغاتی و آموزشی.
۷. برگزاری جلسات داخلی جهت بهبود و وضعیت بهداشتی و ایمنی فعلی مسجد.
۸. ارائه گزارش فعالیت های انجام شده و مشکلات موجود به هیات امنای مسجد.
۹. همکاری و شرکت فعالانه در جلسات هیات امنای مسجد.

ویژگیهای فردی خادم سلامت مسجد :

۱. حداقل سن ۲۰ سال و حداکثر ۵۰ سال.
۲. دارای تحصیلات حداقل دیپلم
۳. از افراد بومی محله ، خوشنام و معتمد محلی و فعال در امور مسجد.

۴. داوطلب و علاقمند بر امر سلامت و ایمنی مسجد.

دستور العمل بهداشت و ایمنی مساجد شهر تهران

الف - وضعیت فیزیکی ساختمان مسجد و محوطه:

۱. رطوبت نداشتن ساختمان و مقاوم بودن نسبت به نفوذ آبهای سطحی.
۲. غیر لغزنده بودن کف محوطه مسجد.
۳. نفوذ ناپذیر بودن کف محوطه مسجد نسبت به رطوبت و قابل شست و شوی بودن و داشتن مصالح مقاوم.
۴. داشتن شیب مناسب محوطه مسجد به طرف چاهک فاضلاب.
۵. قابل شستشو بودن دیوارهای صحن و حیاط مسجد و سالم و مقاوم بودن آن در مقابل جوندگان.
۶. مقاوم بودن، عدم وجود درز و شکاف، روشن بودن رنگ و قابل نظافت بودن سقف مسجد.
۷. مقاوم بودن در و پنجره ها و عدم ترک خوردگی، زنگ زدگی و شکستگی در آنها.
۸. تمیز و پاکیزه بودن در و پنجره های مسجد.
۹. مجهز بودن در و پنجره ها به توری و پرده به منظور جلوگیری از ورود حشرات.
۱۰. ایمن بودن تجهیزات و وسایل سیم کشی ساختمان مسجد.
۱۱. مجهز بودن کلیه وسایل برقی به سیم اتصال به زمین.
۱۲. مجهز بودن مسجد به وسایل سرمایشی و گرمایشی .
۱۳. استاندارد بودن وسایل گرمایشی نفت سوز یا گاز سوز و تجهیز آنها به دودکش.
۱۴. مجهز بودن مسجد به سیستم های تهویه به تناسب جمعیت .
۱۵. سالم و بهداشتی بودن آب مصرفی در تمام قسمت های مسجد.
۱۶. دفع بهداشتی و اصولی فاضلاب مسجد.
۱۷. جهیز مسجد به وسایل جمع آوری زباله (سطل های درپوش دار، پدال دار و ضد زنگ).
۱۸. داشتن سطح شیب دار (رمپ) به منظور ورود جانبازان و معلولین با ویلچر به مسجد.
۱۹. استفاده از آبردکن های فشاری سر بالا در مساجد.
۲۰. مناسب بودن شدت روشنایی مساجد.
۲۱. استفاده از سیستم های روشنایی طبیعی و مصنوعی به صورت توام در قسمت های مختلف مسجد.

۲۲. مجهز بودن مسجد به سیستم های اطفاء حریق (کپسولهای خاموش کننده دستی، CO_2 ها و پودرهای شیمیایی خشک).

۲۳. قابل دسترس بودن کپسولها در شعاع ۱۵ متری.

۲۴. نصب کپسولهای اطفاء حریق در ارتفاع مناسب (حداقل ۱/۵ متر بالاتر از زمین).

۲۵. نصب بلندگوها در فواصلی که از صوت با تراز شدت پایین تری استفاده گردد.

۲۶. کمتر از ۸۵ دسی بل میزان تراز فشار صدا در داخل مسجد.

۲۷. قرار نگرفتن بلندگوهای خارج از مسجد در معرض عوامل جوی.

۲۸. پاکیزگی و نظافت کلیه وسایل و تجهیزات موجود در مسجد.

ب - وضعیت وسایل و لوازم مصرفی مسجد

۱. سالم و بهداشتی بودن ظروف میوه، شیرینی، خرما و امثال آن.

۲. استفاده از لیوان های یکبار مصرف بهداشتی برای توزیع آب، چای، شربت، قهوه و ...

۳. رعایت بهداشت یخ، لیوان و آب مساجد (کلر زنی در موقع لزوم)

۴. نظافت و پاکیزگی پوشش های کف (فرش، گلیم، موکت و ...) و همچنین پرده ها.

۵. استفاده از نوارهای سفید ۲۵ سانتی پارچه ای برای نماز به منظور جلوگیری از سرایت بیماری ها و آلودگی های موجود در فرش ها به نمازگزاران.

۶. استفاده از پادری هایی که از جنس الیاف می باشند برای کنترل پاکیزگی مساجد.

۷. ضد عفونی کردن تسبیح ها و سوهان زدن مهرها هر چند وقت یکبار.

۸. شستشو و گند زدایی میوه ها و سایر مواد توزیعی در مسجد در محل مخصوص شستشو.

۹. قابل نظافت بودن قفسه ها و گنجه های مخصوص نگهداری ظروف و تجهیز آنها به در و شیشه.

۱۰. نصب قفسه ها و گنجه های مخصوص نگهداری ظروف به ارتفاع حداقل ۲۰ سانتی متر از زمین.

۱۱. مجهز بودن مسجد به قفسه مخصوص نگهداری کفش و میز کار با ظرفیت و تعداد کافی.

۱۲. سالم و مقاوم بودن قفسه مخصوص نگهداری کفشها.

۱۳. قابل نظافت بودن قفسه مخصوص نگهداری کفشها و نصب آن در ارتفاع حداقل ۲۰ سانتی متر از زمین.

۱۴. مجهز بودن مسجد به صندلی های سالم و تمیز.

ج - وضعیت بهداشت آبدارخانه و محل پخت غذا

۱. استفاده از لباس کار و روپوش رنگ روشن برای کارکنان آبدارخانه و آشپزخانه مسجد.
۲. اختصاص حوله و صابون های شخصی برای کارکنان آبدارخانه.
۳. استفاده از روپوش، دستکش و ماسک مخصوص برای کارکنان قسمت کفشداری.
۴. نصب جعبه کمکهای اولیه مجهز در آبدارخانه.
۵. مجهز بودن درب و پنجره های آبدارخانه و محل پخت غذا به شیشه و توری ضد زنگ.
۶. قابل شستشو و سالم بودن پوشش کف آبدارخانه و محل پخت غذا.
۷. رعایت شیب مناسب کف آبدارخانه و محل پخت غذا به طرف چاهک های فاضلاب و تجهیز آبریزگاههای کف به حفاظ.
۸. روشن بودن و عدم ترک خوردگی در دیوارهای آبدارخانه.
۹. روشن بودن و عدم ترک خوردگی در سقف آبدارخانه.
۱۰. مجهز بودن آبریزگاههای آبدارخانه به سیفون و حفاظ.
۱۱. معجزا بودن ظروف و لوازم مورد استفاده در کابینت ها و قفسه ها.
۱۲. استقرار تمامی وسایل ثابت از قبیل یخچال، کمد و ... حداقل ۲۰ سانتی متر بالاتر از سطح زمین.
۱۳. تجهیز ظرفشویی به شیر آب گرم و سرد مشترک.
۱۴. سالم و بدون نشت بودن اتصالات شیر و انشعابات فاضلاب.
۱۵. استفاده از مواد شوینده و پاک کننده دارای استاندارد.
۱۶. سفید بودن سطح داخلی ظروف مسی مورد استفاده در مسجد.
۱۷. شستشو و ضد عفونی کردن کلیه وسایل پخت غذا پس از پایان کار.
۱۸. نگهداری مواد مصرفی از قبیل ادویه، نمک، شکر و قند در ظروف در بسته
۱۹. ممانعت از ورود افراد متفرقه به داخل آبدارخانه و محل پخت غذا.
۲۰. داشتن کارت بهداشت و انجام معاینات بهداشتی در فواصل زمانی مناسب برای کلیه کسانیکه در آبدارخانه و یا آشپزخانه کار می کنند.
۲۱. رعایت بهداشت و نظافت فردی کلیه کارکنان آبدارخانه و آشپزخانه

۲۲. کلیه کارکنان آبدارخانه و آشپزخانه مسجد می بایست دوره ویژه بهداشت عمومی را سپری نموده و گواهی نامه آنرا دریافت نمایند.

د - ضوابط بهداشت و ایمنی سرویس های بهداشتی

- ۱- وجود سرویس های بهداشتی به تعداد کافی (به ازای هر ۱۵ نفر نمازگزار یک توالی).
- ۲- در نظر گرفتن حداقل عرض ۸۰ سانتی متر و حداقل طول ۱۰۰ سانتی متر برای هر توالی.
- ۳- تمیز و مقاوم بودن جنس کف توالی و رعایت شیب مناسب به طرف چاهک توالی به هنگام ساخت.
- ۴- قابل شستشو بودن کف توالی و نفوذ ناپذیر بودن آن در مقابل رطوبت.
- ۵- بدون درز و شکاف بودن دیوارهای جانبی توالی.
- ۶- قابل شستشو بودن دیوارهای جانبی توالی.
- ۷- قابل دسترس بودن سرویس های بهداشتی جهت جانبازان و معلولین.
- ۸- رعایت نظافت و بهداشت دیوارهای توالی، همچنین استفاده از کاشی، سنگ و یا سرامیک به رنگ سفید برای پوشش دیوارها و کف آن.
- ۹- صاف، روشن، مقاوم و بدون درز و شکاف بودن سقف توالی.
- ۱۰- مجهز بودن پنجره های توالی به تورهای ضد زنگ به منظور جلوگیری از ورود حشرات.
- ۱۱- صاف، روشن و بدون ترک خوردگی بودن کاسه توالی.
- ۱۲- مقاوم بودن و تجهیز کاسه توالی به شتر گلو.
- ۱۳- قابل شستشو بودن کاسه توالی.
- ۱۴- مجهز بودن توالی به فلاش تانک یا شیر فشاری.
- ۱۵- تجهیز شیر توالی به شیلنگ برداشت آب.

- ۱۶- مجهز بودن توالت به سیستم روشنایی طبیعی و مصنوعی مناسب.
- ۱۷- تعبیه ظروف زباله پلاستیکی، استوانه ای شکل و پدال دار.
- ۱۸- نصب سیستم تهویه مناسب در توالت ها.
- ۱۹- نظافت و شستشوی توالت ها به طور مرتب.
- ۲۰- تجهیز سرویس بهداشتی به دستشویی و شیر برداشت به ازای هر ۱۵ نفر یک شیر.
- ۲۱- تعبیه دستشویی ها به صورت انفرادی.
- ۲۲- سالم بودن شیرهای آب سرد و گرم بدون آنکه موجب پراکندگی و ترشح آب گردد.
- ۲۳- قابل استفاده بودن شیرهای برداشت آب و تناسب تعداد آنها به نسبت تعداد مراجعین به مسجد در ساعات و ایامی که بیشترین مراجعات به مسجد صورت می گیرد.
- ۲۴- تجهیز شیرهای آب داخل توالت حتی المقدور به شیلنگ های خرطومی.
- ۲۵- صاف، سالم و روشن بودن کاسه دستشویی ها.
- ۲۶- قابل شستشو بودن کاسه دستشویی ها.
- ۲۷- شستشو و نظافت دستشویی ها به طور مرتب.
- ۲۸- مقاوم و قابل شستشو بودن کف وضوخانه.
- ۲۹- نصب ظروف محتوی صابون مایع در مجاورت هر شیر برداشت در وضوخانه.
- ۳۰- مجهز بودن وضوخانه به مواد شوینده به طور دائم.
- ۳۱- نصب رخت آویزهای دیواری و آینه در وضوخانه.
- ۳۲- وجود وضوخانه با شرایط بهداشتی و ظرفیت کافی به تناسب تعداد مراجعین.
- ۳۳- دفع بهداشتی فاضلاب تولیدی در وضوخانه، توالت، حیاط و آبدارخانه.